

Harmonieleer

(Uit: Nieuwe Harmonieleer, te verschijnen)

‘Muziek is een grotere openbaring dan heel de wijsheid en de filosofie,’ vond Beethoven. ‘Zonder muziek zou het leven een vergissing zijn,’ zei Nietzsche. De violist Yehudi Menuhin voegt er aan toe: ‘Muziek wast de ziel schoon van het stof van het dagelijks leven, zij smeedt lichaam en geest aaneen, brengt je in vervoering zonder je te ontnuchteren, biedt geloof zonder dogma en liefde als louter lof, je bent er zowel thuis in de natuur als in het oneindige.’

Hoe ver zijn zulke uitspraken verwijderd van de gangbare harmonieleer! Die analyseert noten, ladders, akkoorden, melodieën, ontdaan van iedere betekenis en beleving. Alsof het om wiskunde gaat, niet om gevoel. Maar kunst moet emotioneel worden ervaren, om werkelijk begrepen te worden. En emoties reiken dieper dan denken. Ook al gaat een emotie meestal gepaard met heel wat denkactiviteit, zij ontstaat uit een of meer waardeoordelen die voorafgaan aan het denken. Het zijn die oordelen en hun bijbehorende emoties die muziek haar bijzondere status geven. Ik beschouw ze als tekens van een hoogstpersoonlijke, maar onbewuste filosofie, die tot uitdrukking komt in de beleving van muziek. Zij is de eigenlijke kern van de harmonieleer.

Ik heb mijn leven lang muziek gemaakt. Ik speelde piano in een jazzgroep, zong in een cantatekoor, begeleidde solisten, voerde kwartetten uit. Als muzikant heb je altijd een dubbelleven. Overdag verdiende ik geld met filosofie bedrijven in organisaties, socratische gesprekken en platonische ideeontwikkeling. 's Avonds speelde ik muziek, of luisterde ernaar, ging naar concerten, sprak erover met vrienden. Het waren twee kanten van dezelfde medaille voor mij. Filosofie en muziek gaan allebei over harmonie, afstemming van meerstemmigheid, over diepere, verborgen lagen van de werkelijkheid. En over de vonk van inspiratie.

Toen ik op gevorderde leeftijd besloot om alsnog muziekwetenschap te gaan studeren, viel ik van de ene verbazing in de andere. Nergens ging het over beleving of emotie, laat staan over inspiratie, vervoering, diepere lagen of het oneindige. Hoezo openbaring of wijsheid van muziek? Van alles wat mij raakt in muziek kwam hoegenaamd niets aan bod. Het ging altijd alleen over de noten, nooit over wat zij opriepen of teweegbrachten. Samen met een medestudent legde ik docenten de vraag voor, waarom het in de studie steeds maar niet ging over wat muziek voor ons zo belangrijk maakte, haar betovering, haar uitwerking op de ziel. Steevast kregen we te horen dat die vorm van

wetenschap, de fenomenologische, tegenwoordig niet meer bedreven wordt, dat zij te subjectief is, dat haar inzichten geen kennis mogen heten.

O nee? Wordt daarmee niet een heel domein van ervaring en betekenis ontkend? Is spreken en denken over muziek soms blijvend veroordeeld tot soep lepelen met een vork? Omdat de wetenschap geen lepels erkent?

Vanuit die verbazing heb ik dit boek geschreven.

Ik denk dat er een andere manier van spreken en denken over muziek mogelijk is. Maar daar is een andere taal voor nodig dan de louter feitelijke, analytische. Een taal die niet wegschrikt van begrippen als het schoonwassen van de ziel, of het aaneensmeden van lichaam en geest. Die aansluit bij de taal van muzikanten en publiek, voor wie het wel om beleving en gevoel gaat, en waarin het subjectieve niet wordt geschuwd, al was het maar omdat het objectieve, waar wetenschap naar streeft, in muziek pas bereikt wordt als je door het subjectieve heengaat. Dat vereist een andere, nieuwe harmonieleer. Of beter, een eerherstel van de oude harmonieleer, waarin de *musica instrumentalis* nog verweven was met de *musica humana* en *mundana*, de muziek van de mens en die van de wereld. Van Damon, in de vijfde eeuw voor Christus, tot Kepler, in de zeventiende eeuw, heeft die het denken over muziek en harmonie bepaald.

In dit boek schets ik de contouren van zo'n harmonieleer. Eerst bespreek ik de noodzaak van een andere, meer poëtische taal om over de ervaring van muziek te spreken. Het dromerige inzicht dat muziek opwekt krijgt daar een filosofisch kader. Dan stip ik enkele momenten aan uit de geschiedenis van het denken over harmonie. Daarna ga ik dieper in op een aantal aspecten van taal en betekenis, zoals het zingen van vogels, de rol van verbeelding, de constructie van muzikale gedachten, telkens in korte, impressionistische reflecties. Ik onderzoek de structuur van beleving, het belang van ik-oriëntatie in de muziek, de persoonlijke toon en de verschillende manieren om die in begrippen te vangen, plus de rol van het oneindige en het droomweten in de esthetische ervaring.

Vervolgens werk ik dat droomweten verder uit aan de hand van voorbeelden van klankfiguren en hun interpretatie. Ik neem de lezer mee naar de lessen van mijn vroegere pianodocente, die mij bij elk stuk dat ik instudeerde de vragen liet beantwoorden: Waar gaat het over? En waar gaat het over jou? Het boek is erop gericht te laten zien wat muziek inhoudt als je haar beschouwt in haar wezenlijke gedaante: als klinkende filosofie. Dat is de eigenlijke harmonieleer.

Aan het eind heb ik enkele toetsen opgenomen, alsof het om examenstof ging. Dat is niet zo, natuurlijk. Maar het maakt op een compacte manier zichtbaar hoe je heel anders kunt denken en spreken over muziek.

